

Karistuspraktika joores juhtimise kuritegudes

Jako Salla, Laura-Maria Kadaksoo

Sisukord

1. Taust
2. Süüdimõistetud
3. Menetlusliigi valik
4. Põhikaristuse valik koos ÜKT-ga
5. Konfiskeerimine
6. Juhtimisõiguse äravõtmine
7. Muud rahalised kohustused
8. Karistuse valik põhigruppides

Kriminaalpoliitika analüüs

Nr 6/2016

www.kriminaalpoliitika.ee

www.just.ee

Eesmärk

Võrrelda menetlus- ja karistuspraktikat muutust joores sõidukijuhtimise kuritegudes ning tuua välja võimalusi praktika muutmiseks lähtuvalt eripreventiivsetest kaalutlustest.

Järeldused

- 2016. aasta I poolaastal vähenes politsei poolt tabatud joores juhtide arv 11 protsenti. Kriminaalses joores tabatud juhtide arv on viie aasta madalaimal tasemel.
- Analüüsitud perioodil süüdimõistetutest 24 % omas kehtivat karistust joores juhtimise kuriteo eest.
- Valdav enamik joores juhtimise kuritegudest menetletakse kohtueelses menetluses 48 tunniga ehk kiirmenetluses. Enam kui kolmveerand kohtumenetlusest moodustavad kokkuleppemenetlused.
- Rahalise karistuse osakaal joores juhtimise kuritegude puhul on 11%. Tingimisi rahalist karistust määratakse harva. Rahalise karistuse määramine on levinum Viru MK praktikas ning harv Tartu MK praktikas.
- Vangistus moodustab 89% määratud karistustest. Realse vangistusega karistatuid oli 9,5%, ÜKTga asendati karistus 10,5 % puhul, tingimisi vangistus koos katseaja ja käitumiskontrolli kohustusega määrati 26%-le ning tingimisi karistus koos katseajaga määrati 54%-le. Osalist vangistust (šokivangistus) määrati 10 korral (3% vangistusega karistatutest), elektroonilise valvega vangistuse asendamisi ei olnud.
- Praktika tingimisi karistuste liigi valikul (käitumiskontrolliga või ilma) ja katseaja pikkuse määramisel pole maakohustes ühtne.
- Konfiskeerimist kasutati igal 20. juhul ning pigem korduvalt tabatud joores juhtide puhul.
- Keskmine rahaline kohustus süüdimõistetutele (sundraha + menetluskulud) lisaks karistuskoormusele oli 620 eurot.
- Võrreldes karistusi varasemalt karistatud juhtide ja karistamata juhtide osas selgus, et karistuspraktika erineb kahe grupi vahel oluliselt. Kasutamata võimalused karistuspraktikas puudutavad eelkõige osalise karistuse, elektroonilise valve, sotsiaalprogrammide ja ravi kohustuste kasutamist.

JUSTIITSMINISTEERIUM

Taust

Joobes juhtimise levik ja trendid

Politsei tabas 2016. aasta esimesel poolaastal roolist 2781 joobes juhti, mis on 11% vähem kui eelmise aasta samal perioodil.

Kuue kuuga tabas politsei roolist 1455 kuriteopiiri ületanud joobes juhti ning 1326 väärteokorras karistatavat joobes juhti. Lisaks neile tabati 720 juhti, kes olid ületanud lubatud alkoholi piirmäära (LS § 224 lg 1).

Võrreldes 2015. aasta esimese poolaastaga vähenes registreeritud juhtumite arv kõigis kategooriates. Kriminaalses joobes tabatud juhtide arv on madalam ka võrreldes viie varasema aastaga.

Maakondade võrdluses tabas politsei 10 000 elaniku kohta kõige enam kriminaalses joobes juhte Võrumaal (17), Lääne-Virumaal (17), Jõgevamaal (16) ja Põlvamaal (16). Keskmisest kõrgem oli tase ka Raplamaal (14), Ida-Virumaal (13) ja Järvamaal (13). 11 kriminaalses joobes juhti 10 000 elaniku kohta tabati Valgamaal, Viljandimaal, Pärnumaal ja Saaremaal. Madalam on tase Tartumaal (10), Hiiumaal (10), Harjumaal (9) ja Läänemaal (9).

Kuue kuuga konfiskeeris kohus joobes juhtidelt 97 sõidukit, nendest 86 kriminaalmenetluses ning 11 väärteomenetluses. Võrreldes 2015. aasta I poolaastaga konfiskeeritud sõidukite arv kasvas, siis konfiskeeriti kokku 85 sõidukit.

Vt lisa Kriminaalpoliitika temalehest 1/2016, Kui palju on liikluses joobes juhte?¹

Justiitsministeeriumis 2015. aastal valminud analüüsis² järeldati, et kehtiv karistuspraktika ei vähenda joobes juhtide retsidiivsust. Analüüs soovitusel peaks karistuspraktika tulevikus enam arvestama konkreetse isiku riskide ja vajadustega mõjutus- ja karistusmeetmete valikul.

Analüüsi jaoks kogutud andmed

Analüüsiti karistusseadustiku (KarS) § 424 kuritegu sisaldavaid kohtuotsuseid, mis jõustusid perioodil 01.05.2016 kuni 15.06.2016. Süüdi mõistetud isikute arv analüüsitud otsustes oli kokku 336. Harju maakohtus mõisteti süüdi 109, Tartu maakohtus 99, Pärnu maakohtus 68 ja Viru maakohtus 60 isikut.

17% juhtudel määrati isikule liitkaristus (analüüsis on liitkaristuste puhul arvestatud vaid KarS § 424 eest määratud karistust). Võrdlusandmed pärinevad perioodist 01.03.2015 kuni 31.05.2015.³

¹ Kättesaadav siit: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kui-palju-liikluses-joobes-juhte>

² Ahven, A. (2015) [Joobes sõidukijuhtimise analüüs: nähtuse ulatus, karistuspraktika ja retsidiivsus](#), Justiitsministeerium, 2/2015

³ Avaldatud ülevaates Salla, J., 2015, Võrdlev menetlus- ja karistuspraktika KarS § 424 kuritegudes

1. Süüdimõistetud

Süüdimõistetutest 324 olid mehed ja 18 naised, seega on meeste osakaal joores juhtide seas suurem kui kuritegude puhul üldiselt. Keskmine süüdimõistetu vanus oli 39 aastat.

Süüdimõistetutest 92% olid alkoholijoores ning 8% narkojoores. Alkoholijoores juhtide keskmine joores määr hingeõhust mõõdetuna oli 1,0 mg/l⁴. Tugevamas joores (üle 1,0 mg/l) juhtide seas oli ka mõnevõrra kõrgem nende tabatud juhtide osakaal, kellel oli kehtiv karistus joores juhtimise eest. Kehtivat väärteo- või kriminaalkaristust joores juhtimise süüteo eest kandis otsuse jõustumise ajal 88 (sh 80 kehtiva kriminaalkaristusega) inimest ehk iga neljas juht.

2. Menetlusliigi valik

Valdav enamik joores juhtide kriminaalasjadest menetletakse kõigis ringkondades kohtueelses menetluses 48 tunniga ehk kiirmenetluses.⁵

Harju maakohus tehakse enamik otsuseid lühimenetluses, kuid mujal domineerivad kokkulepped. Viru maakohus on teistest enam kasutatud käskmenetlust. Kogu Eestis oli üldmenetlusi seitse ja need moodustasid lahenditest kokku 2%. Menetlusliigi valikus võrreldes 2015. aastaga märkimisväärseid muutusi pole toimunud.

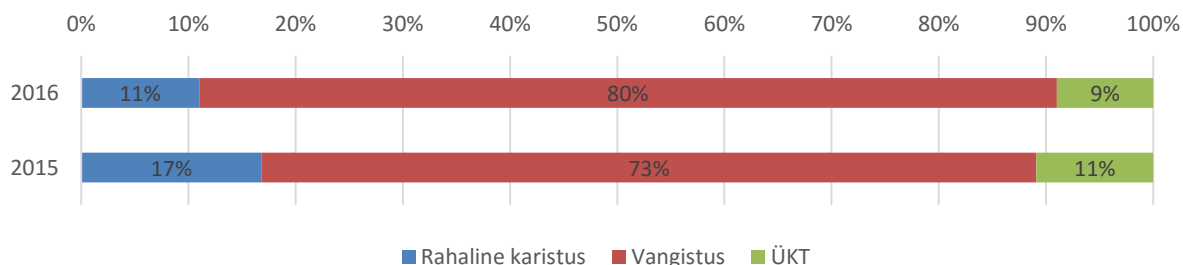
Tabel 1. Süüdimõistmised menetlusliikide ja maakohutute lõikes

Kohus	Kokkuleppemenetlus	Käskmenetlus	Lühimenetlus	Muu/teadmata
Harju maakohus	45%	0%	53%	2%
Pärnu maakohus	96%	1%	1%	2%
Tartu maakohus	89%	0%	0%	11% ⁶
Viru maakohus	82%	13%	5%	0%
Keskmine	75%	3%	18%	4%

3. Põhikaristuse valik koos ÜKT-ga

Põhikaristuse valikul domineerib endiselt vangistus, millele järgnevad rahaline karistus ja mõistetud vangistuse asendamine üldkasuliku tööga (ÜKT).

Vangistuse osakaal on võrreldes 2015. aastaga tõusnud, rahalise karistuse oma aga langenud.

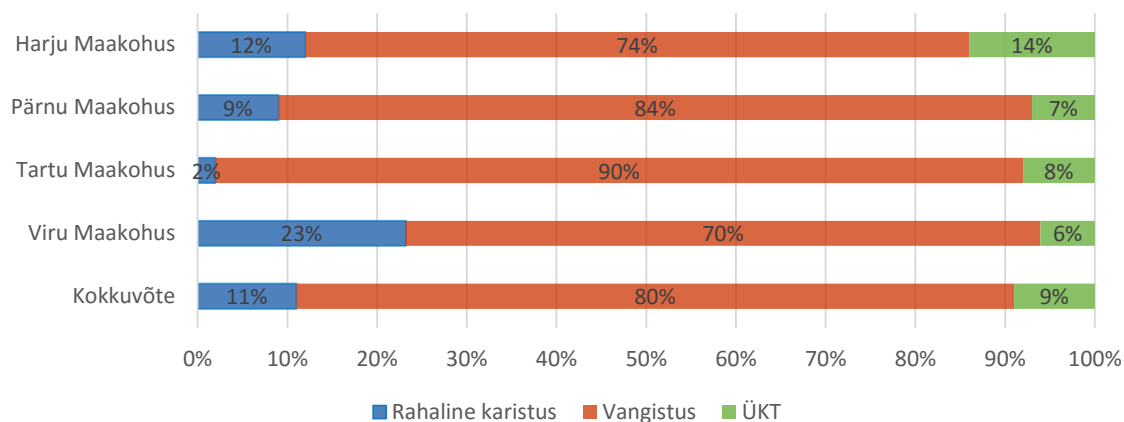
Joonis 1. Põhikaristuste osakaal koos ÜKT-ga

⁴ Vastab ligikaudu vere alkoholisisaldusele 2 mg/g. Valdavalt mõõdetakse joores hingeõhust.

⁵ Kiirmenetlusega nõustumine toob kaasa enamasti poole väiksema sundraha kohustuse: 645 euro asemel 322,5 eurot.

⁶ Enamik märgitud kui „lihtmenetlus“.

Rahalist karistust mõistetakse võrreldes teiste piirkondadega märksa vähem Tartu maakohtus (2%) ning märksa enam Viru MKs (23%). Harku MK otsustes on võrreldes teiste piirkondadega suurem ÜKT osakaal (14%).

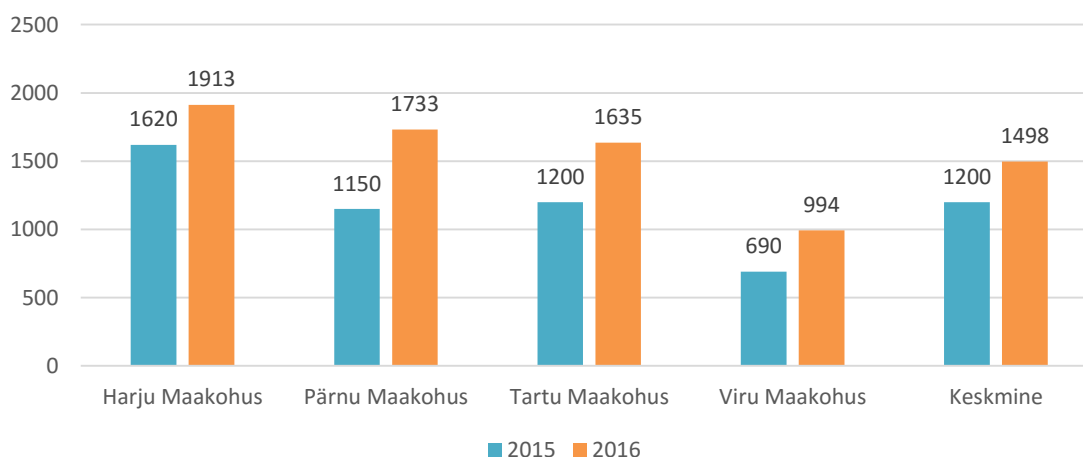

Joonis 2. Põhikaristuste osakaal koos ÜKT-ga maakohtute lõikes, 2016

3.1 Rahaline karistus

Rahalise karistuse keskmine suurus 2016. aasta lahendites oli ligi 1500 eurot. Keskmine rahaline karistus on võrreldes 2015. aastal analüüsitud lahenditega tõusnud kõigis kohtutes.

- Tingimisi rahalise karistuse mõistmise võimalust kasutatakse harva (9% rahalistest karistustest). Vaadeldud perioodil tehti kõik tingimisi rahalise karistuse otsused (4) Viru maakohtus.
- Keskmine rahaline karistus erineb enim Viru MK otsustes, kus see ka 2016. aastal jääb võrreldes teiste kohtutega väiksemaks (994 eurot). Kõige suuremaid rahalisi karistusi määratakse endiselt Harju MKs, kus keskmine rahaline karistus on ligi 1900 eurot.

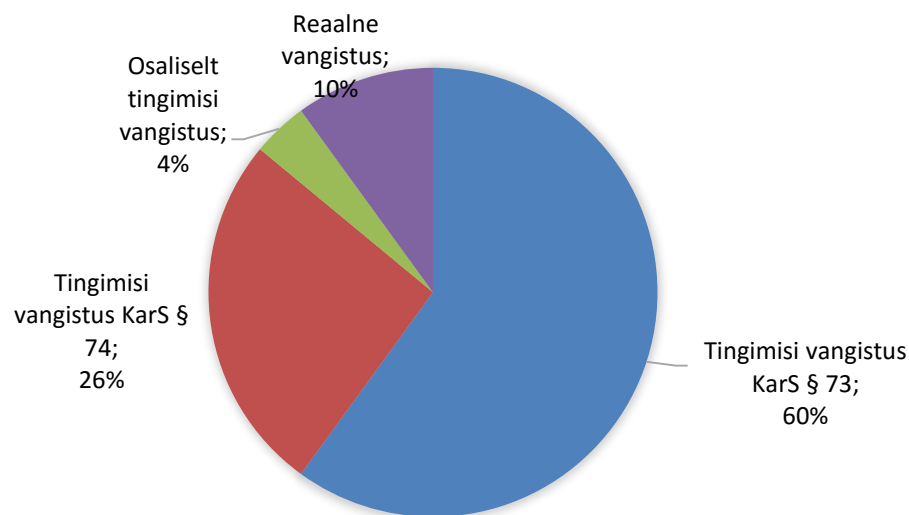

Joonis 3. Keskmine rahaline karistus eurodes

3.2 Vangistus

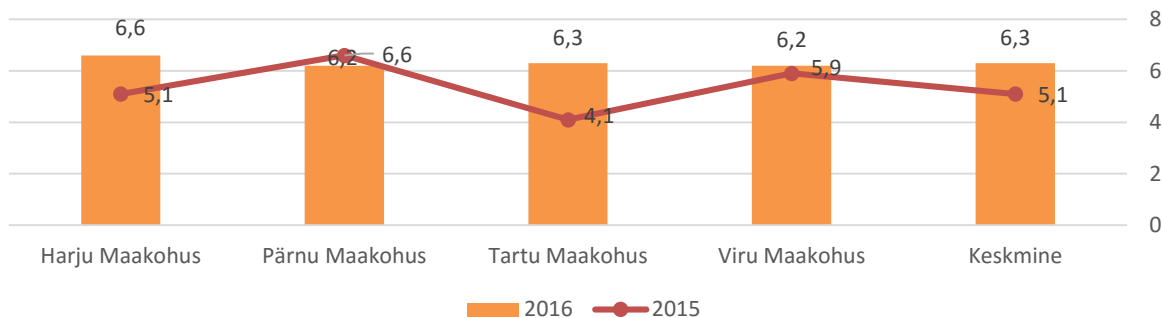
Vangistusega karistatutest 60% sai katseajaga tingimisi karistuse (KarS § 73), 26% sai tingimisi karistuse koos käitumiskontrolli kohustustega (KarS § 74). Reaalne vangistus mõisteti igale kümnenmale vangistusega karistatule ning osaliselt täideviidav vangistus (šokivangistus) 4% juhtudest.

- Osaline karistus (šokivangistus) määrati kombinatsioonis nii KarS § 73-ga (4 karistust) kui ka § 74-ga (3 karistust), sagedamini määrati ärakantava osa pikkuseks 7 või 30 päeva. Osaliselt tingimisi vangistust määrati analüüsitud lahendites ainult Harju ja Tartu maakohtus.
- Reaalset vangistust määrati kõige rohkem Tartu MK otsustes ja kõige vähem Pärnu MK otsustes (arvestades otsuste koguarvu igas piirkonnas).

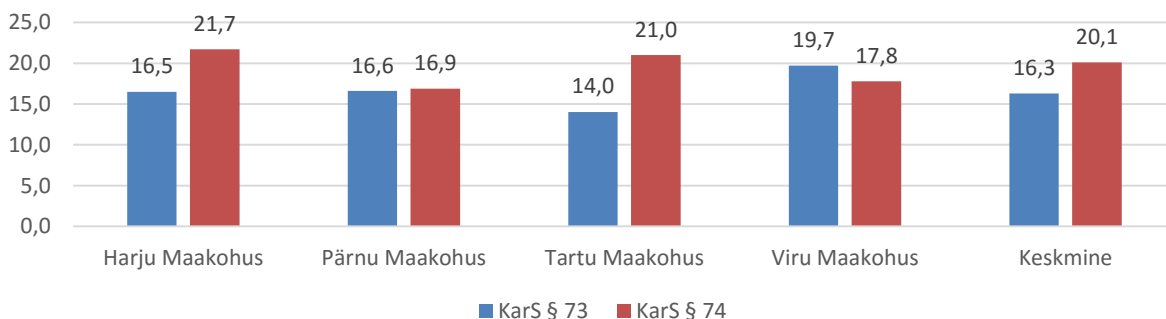
Joonis 4. Vangistuse jagunemine tingimisi ja reaalseks vangistuseks

Keskmine mõistetud vangistus oli analüüsitud perioodil 6,3 kuud, mis võrreldes 2015. aastaga on veidi enam kui kuu võrra rohkem. Samuti on kohtute praktika vangistuse mõistmisel muutunud oluliselt ühtlasemaks: selle keskmine pikkus jääb vahemikku 6,2 kuni 6,6 kuud. Ühtlustumine toimus eelkõige tingituna vangistuse keskmise pikkuse kasvust Harju ja Tartu MKs.

Joonis 5. Keskmine vangistuse pikkus kuudes

- Enamik (69%) tingimisi karistustest mõistetakse KarS § 73 alusel (katseaeg). KarS § 74 (katseaeg + käitumiskontroll) puhul on tingimisi karistuste osakaal 31%. Teiste piirkondadega võrreldes on KarS § 74 osakaal kõrgem Harju maakohu otsustes (36%), kõige madalam on see Pärnu maakohus (20%).
- Keskmine katseaja pikkus on KarS § 74 puhul 20 kuud ning KarS § 73 puhul 16,3 kuud. Erinevused katseaja pikkuste osas paistavad silma Harju maakohu ja Tartu MK puhul, kus KarS § 74 keskmine katseaeg on märksa pikem kui KarS § 73 katseaeg.
- *Piirkondade vahelised erinevused tingimisi karistuse tüübi valikul ning katseaja pikkuse määramisel pole loogiliselt seletatavad ning võivad viidata võimalikule eesmärgipärasele rakendamisele.*

Joonis 6. Katseaja pikkus kuudes tingimisi vangistuse korral

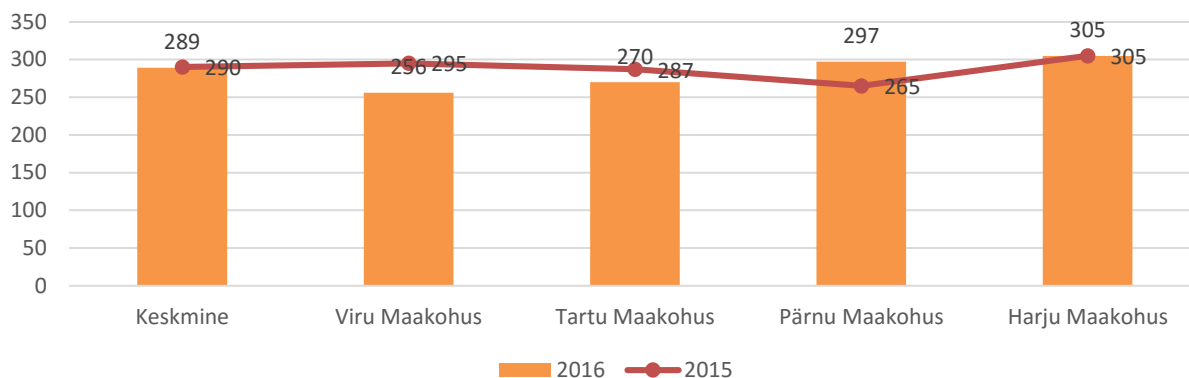
- Võrreldes 2015. aastaga on keskmine katseaja pikkus KarS § 73 puhul veidi langenud ning KarS § 74 puhul veidi kasvanud.

3.3 Vangistuse asendamine ÜKTga

Analüüs näitab, et ÜKT kohustuse saab iga kümnes nn kriminaalses joobes tabatud juht, kusjuures valdavalt määratakse ÜKT vangistuse täitmisele pööramise asemel neile, kes on pannud katseajal toime uue kuriteo – sellises olukorras on ÜKT sageli ainus kasutatav realse vangistuse alternatiiv.

- Keskmine määratud ÜKT tundide arv on 289, mis on sarnane 2015. aasta näitajale (290). See tähendab, et keskmine ÜKTga asendatav vangistus on 9 kuud.

- ÜKT tundide arv on keskmisest kõrgem Harju maakohus ja Pärnu MKs, madalam aga Viru maakohus ja Tartu MKs. Võrreldes 2015. aastaga on keskmine ÜKT tundide arv kasvanud Pärnu MKs, vähenenud Viru ja Tartu MKs.

Joonis 7. ÜKT-ga määratud keskmine töötundide arv

3.4 Vangistuse asendamine elektrooniline valvega

Kohus võib kuni kuuekuulise vangistuse mõistmisel selle asendada elektroonilise valvega (KarS § 69¹). Nii 2015. kui ka 2016. aasta andmed näitavad, et seda alternatiivi praegu praktiliselt ei kasutata.

3.5 Vangistuse asendamine ravikohustusega

Seadus võimaldab kuuekuulise kuni kaheaastase vangistuse asendada narkomaania raviga (KarS § 69²), kuid ei võimalda vangistuse asemel kasutada alkoholismi ravi (vastava kohustuse saab isiku enda nõusolekul määrata vaid käitumiskontrolli tingimusega). Pole infot, kuiõrd narkojoobes tabatud juhtide puhul vastavat vajadust hinnatud oleks. Teadaolevalt pole narkojoobes tabatud juhid vangistuse asendamisega ravile jõudnud.

4. Konfiskeerimine

Analüüsitud lahendite raames konfiskeeris kohus 12 sõidukit – see on ligi 4% juhtudel. Sõidukitest viis konfiskeeriti Harju MK poolt, neli Viru maakohu, kaks Pärnu maakohu ja üks Tartu MK poolt.⁷

- Kõik konfiskeerimiseni jõudnud kohtuasjad menetleti kokkuleppena.
- Enamikult konfiskeeritud sõidukite juhtidelt võeti lisakaristusena ka juhtimisõigus. Põhikaristusena kohaldati sõiduki konfiskeerimiseni jõudnud kohtuasjades viiel korral ÜKT-d, viiel korral tingimisi vangistust, ühel korral rahalist karistust ning ühel korral mõisteti isik realselt vangi.

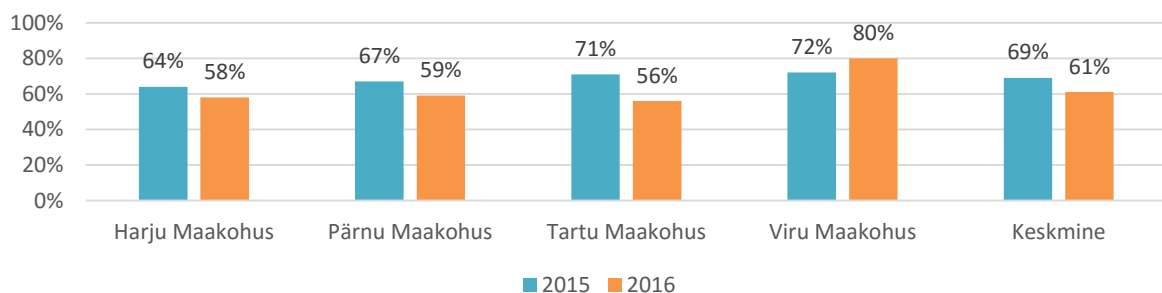
⁷ 2016. aasta I poolaastal kokku konfiskeeris Harju MK joobes juhtidelt 41 sõidukit, Pärnu MK 21, Viru MK 13 ning Tartu MK 11 sõidukit.

- Arvestades analüüsitud lahendite koguarvu ei ole konfiskeerimise osakaal võrreldes 2015. aastaga oluliselt muutunud.⁸

5. Juhtimisõiguse äravõtmine

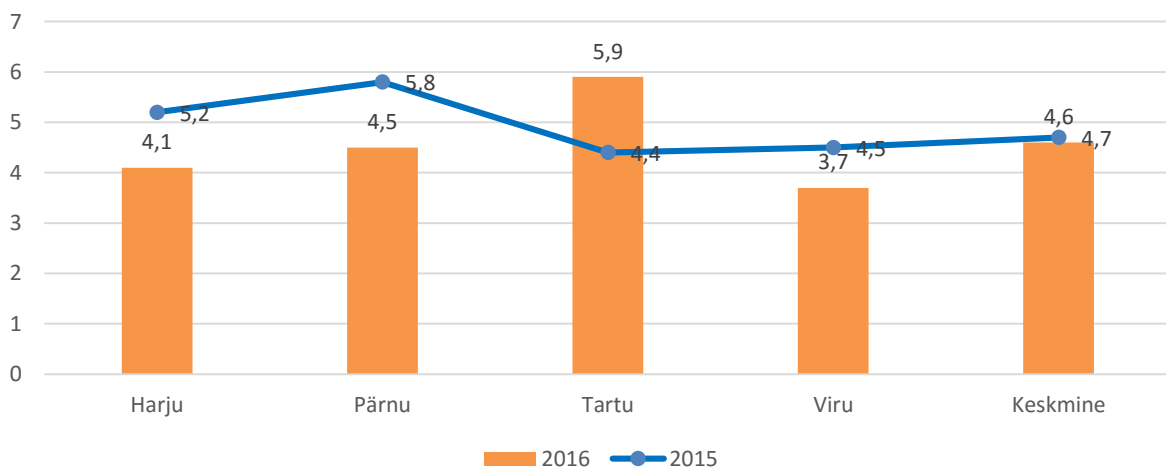
Lisakaristusena võeti juhtimisõigus võeti ära 61% süüdimõistetutelt. Võib eeldada, et paljudel joores juhtidest, kellelt juhtimisõigust ära ei võetud, seda ka enne ei olnud.

- Kõige sagedamini võeti juhtimisõigus ära Viru MK poolt, kus 80% juhtumitest kohaldati lisakaristusena juhtimisõiguse äravõtmist. Teistes maakohutes jäi näitaja 56% ja 59% vahele.
- Võrreldes 2015. aastaga on juhtimisõiguse äravõtmine vähenenud kõikides kohtutes peale Viru MK.

Joonis 8. Juhtimisõiguse äravõtmise osakaal süüdimõistetute arvust

Keskmiselt võeti juhtimisõigus ära 4,6 kuuks, mis 2015. aastast oluliselt ei erine. Kahe aasta võrdluses on muutnud aga praktika kohtute vahel: 2016. aastal eristus teistest keskmisest kõrgema näitajaga Tartu MK (keskmine 5,9 kuud).

Joonis 9. Juhtimisõiguse äravõtmise keskmine pikkus kuudes

⁸ 2016 I poolaastal kriminaalses joores juhtidelt kokku 85 sõidukit. I pa 2015 konfiskeeriti 80 sõidukit. I pa 2015 jõustus Kars § 424 süüdimõistev otsus 1336 isiku suhtes, I pa 2016 1329 isiku suhtes (mõni isik võis korduda eri otsustes). Seega I pa 2015 kohaldati sõiduki konfiskeerimist 6,0% ja I pa 2016 6,4% otsustes.

6. Muud rahalised kohustused

Sundraha määrati süüdimõistetutele analüüsitud otsustes ligi 165000 euro ulatuses, keskmine sundraha suurus oli 500 eurot. Täismahus sundraha (645 eurot) määrati 178 juhul, isik vabastati sundraha tasumise kohustusest kahel korral, poole võrra vähendati sundraha 152 juhul.⁹

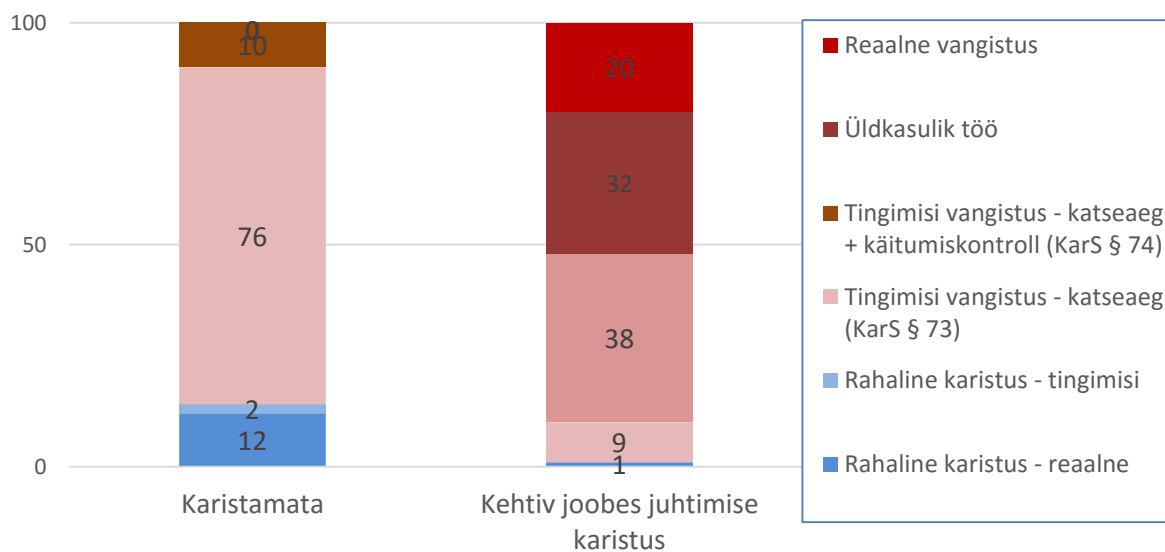
- Muid rahalisi kohustusi (eelkõige kaitsjatasud ja ekspertiisikulud) sundraha kõrval määrati 92% juhtudest kogusummas 37240 eurot, keskmine kohustuse määr süüdimõistetu kohta oli ligi 120 eurot.

7. Karistuspraktika põhigruppides

Järgnevalt on näidatud, kuidas erineb varem joores sõidukijuhtimise kuriteo eest karistamata isikute kohtlemine niisuguse kuriteo eest kehtivat karistust omavate isikute kohtlemisest. Kummagi tunnuse järgi moodustati eraldi grupp.

Gruppe ei eristanud oluliselt joores aste ehk mõlemas grupis oli keskmine joores 1,02-1,03 mg/l. Samuti oli tugevamas joores isikute osakaal gruppides sarnane.

Karistusalternatiivide võrdlusest ilmnes ootuspäraselt, et **karistuspraktika varem karistamata, esmakordselt tabatud joores juhtide osas oli märksa leebem**: kõige sagedamini kasutati ilma käitumiskontrolli kohustuseta tingimisi karistust ning teatud määral ka rahalist karistust. Samuti oli lühem mõistetud vangistuse ja katseaja keskmine pikkus.

Joonis 10. Karistuspraktika (osakaal grupis karistatutest) karistatama ja kehtiva joores juhtimise karistusega juhtide puhul

Varem joores juhtimiselt tabatud, kehtiva karistusega süüdimõistetute puhul (kelle seas on nii katseajal uue kuriteo toime pannud kui ka lihtsalt kehtiva joores juhtimise karistusega isikuid) kasutati kõige enam tingimisi vangistust käitumiskontrolli kohustusega (KarS § 74) ja üldkasulikke töid, iga viies süüdimõistetu sai realselt ärakantava vanglakaristuse.

⁹ Kiirmenetluses vähendab kohus vastavalt KrMS § 256-5 lõikele 2 sundraha kuni poole võrra.

- **Üldkasuliku töö** sage kasutamine on ilmselt seotud sellega, et katseajal uue kuriteo toimepannute puhul (kelle karistus on üle 6 kuu) on tegu sageli ainsa ja nõ viimase võimalusega reaalse vangistuse vältimisel.
- **KarS § 74 kohaldamisel** kaasneva käitumiskontrolli puhul määras kohus lisakohustused KarS § 75 lg 2 järgi antud perioodil 18 isikule, 4 puhul jättis lisakohustused määramata. Kõige sagedamini määrati kohustus hoiduda alkoholi tarvitamisest (13 korda, sh 8 korral oli tegu ainsa kohustusega), 8 korral määrati isikule kohustus osaleda sotsiaalprogrammis (milleks ilmselt enamasti on kriminaalhoolduse liiklusohutusprogramm), 4 korral oli tegu ravikohustusega (vajalik isiku nõusolek).
- Ootuspärane on, et korduvate rikkujate puhul **konfiskeeritakse** sõidukeid enam kui esmarikkujate puhul – konfiskeerimine ei peaks olema juhuslik meede, vaid sõltuma isiku liiklusohutlikkusest.
- **Juhtimisõiguse äravõtmise** madalam osakaal varem karistatud joores juhtide puhul on ilmselt seletatav sellega, et suhteliselt suuremal osal isikutest oli juhtimisõigus juba varem ära võetud.
- Kuigi on teada, et **joobe määr** mõjutab liiklusohutlikkust, ei näita kogutud andmed (sarnaselt 2015. aastal läbiviidud analüüsile), et karistuspraktikas joobe määra arvestataks. Kõrgem joove võiks korduvuse kõrval ja eelkõige korduvusega koos olla märgiks, mille alusel kaaluda ravivajaduse hindamist, sõiduki konfiskeerimist ning tingimisi karistust koos käitumiskontrolli, elektroonilise valve ja asjakohaste lisatingimustega.

Tabel 2. Esmakordselt ja korduvalt joores juhtimise eest karistada saanud isikutele määratud karistuste võrdlus

	Esmakordsed	Korduvad
Isikute arv	144	66
Keskmine joove (mg/l)	1,02	1,03
<i>Karistuste jaotus: karistuste arv (osakaal grupi sees)</i>		
Rahaline karistus	20 (14%)	1 (1%)
Reaalne vangistus	0	13 (20%)
Tingimisi vangistus (§ 73)	109 (76%)	6 (9%)
Tingimisi vangistus (§ 74)	15 (10%)	25 (38%)
Üldkasulik töö	0	21 (32%)
<i>Muu karistustega seotud info</i>		
Keskmine vangistuse pikkus	5 kuud	9 kuud
Keskmine katseaja pikkus	15,6 kuud	21,5 kuud
Konfiskeerimiste arv	2	4
Juhtimisõiguse äravõtmine	99 (69%)	29 (44%)
Juhtimisõiguse äravõtmise keskmine kestus	3 kuud	8 kuud
Osaline vangistus (šokivangistus)	2	0